

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

בס"ד

שבוע פרשת חיי שרה

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

ט"ז חשוון-כ"ב חשוון תשפ"ו

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

מסכת זבחים נ"ו-ס"ב

דף נ"ו ע"א

לשכות בנויות בחול ופתוחות לקדש, מנין שהכהנים נכנסין לשם ואוכלים שם קדשי קדשים ושירי מנחה תלמוד לומר בחצר אהל מועד יאכלוה, התורה ריבתה חצירות הרבה אצל אכילה אחת אמר רבא לאכילה שאני.

וברמב"ם [הלכות בית הבחירה פרק ו' הלכה ז'] הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול אם היו גגותיהן שוין עם קרקע העזרה תוכן חול וגגותיהן קדש ואם אינן שוין אף גגותיהן חול שהגגות והעליות לא נתקדשו, לפיכך גגים אלו אין אוכלין שם קדשי קדשים ולא שוחטין קדשים קלים. [הלכה ח'] היו בנויות לחול ופתוחות לקדש תוכן קדש לאכילת קדשי קדשים אבל אין שוחטין שם קדשים קלים והנכנס לשם בטומאה פטור, וגגותיהן חול לכל דבר.

ובאחרונים האריכו בדין לשכות אלו, במה שוה דינם לדין העזרה ובמה לא, שהרי מצאנו דלענין אכילה דינם כדין העזרה ולענין טומאה לא, האם הם ראויות לפייס בהן, ומה יהיה דינם לענין שחוטין חוץ, שיחשבו לחוץ לענין שחיטת קדשים, ומה יהיה דינם לענין ישיבה, שישביה בעזרה מותרת רק למלכי בבית דוד בלבד [אם נאמר שאיסור ישיבה הנ"ל הוא לא מדרבנן], והאם יש בהן דין חולין בעזרה או דין יוצא לדם ואימורים, עיין באחרונים [הקדן אורה והמקדש דוד, וכן במנחת חינוך ובחזון איש].

אמר רב יצחק בר אבודימי מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל, ביום שאתה זוכה אתה מקריב, ביום שאי אתה זוכה אי אתה מקריב.

בביאור סוגיא זו נחלקו הראשונים, דלכאורה קשה מה צריך לומר שנפסל הדם, הלא נפסל מחמת שהוא

לילה ואינו יכול לזרקו. דרש"י כתב דהנפקא מינה דלא תועיל הלנה בראש המזבח, אך לא מבואר ברש"י אם הכונה שאם נפסל בשקיעת החמה לא תועיל לו הלנה בראש המזבח, או שאף אם העלהו קודם שקיעת החמה לא תועיל לו הלנה, דלא מועילה הלנה בראש המזבח רק לפסולים, ולא לפסול צדדי שביום שאתה זוכה אתה מקריב. ורבינו הגרי"ז כתב להוכיח כהצד השני שאין זה פסול בעצם הדם, אלא רק מצד שאינו מקריב ביום זבחו.

ודעת תוספות דהתחדש כאן פסול מיוחד, דאף דמן השקיעה עד צאת הכוכבים עדיין יום הוא ואין פסול של ביום צוותו, מכל מקום הדין נפסל בתחילת השקיעה, וצריך ביאור בשיטה זו כיצד יתכן שמצד אחד נחשב יום גמור, ומאידך גיסא לא מקרי ביום זבחו, דהוי כיום אחר.

והרמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק א' הלכה ל"ז] כתב, ודם ששקעה עליו חמה ולא נזרק נפסל הזבח, ואם זרקו לא הורצה. ע"כ. הרי דנקט לשון נפסל הזבח, דחל פסול בזבח. מיהו אפשר לומר דכוונתו דנפסל הואיל ולא יוכל לזרוק הדם. וכתב עוד [הלכות מעשה הקרבנות פרק ד' הלכה א'], כל הקרבנות אין מקריבין אותן אלא ביום שנאמר ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם ביום ולא בלילה, לפיכך אין שוחטין זבחים אלא ביום ואין זורקין דמים אלא ביום השחיטה שנאמר ביום הקריבו את זבחו ביום הזביחה תהיה ההקרבה, וכיון ששקעה החמה נפסל הדם.

והשאלה אריה כתב דתהיה נפקא מינה לענין כל המתנות, דמצד ביום צוותו אינו מעכב רק במתנה ראשונה, ושאר המתנות יכול לתת בלילה, אבל מצד ביום זבחו אינו יכול לתת אף את שאר המתנות בלילה.

כולל ומכון ראש פינה:

פרק שישי

דף נ"ח ע"א

קדשי קדשים ששחטן בראש המזבח רבי יוסי אומר כאילו נשחטו בצפון וכו'. ובגמרא שניהם מקרא אחד דרשו, וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך רבי יוסי סבר כולו לעולה וכולו לשלמים; ורבי יוסי ברבי יהודה סבר חציו לעולה וחציו לשלמים.

וכתבו התוספות דאף על פי דנקט לשון דיעבד, מכל מקום יכול לשחוט לכתחילה בראש המזבח הואיל וילפינן מקרא דזבחת עליו, וכתב בדרך אפשר שהטעם דנקט לשון דיעבד כי יש חשש שתריבין גללים שם. אמנם מסברא היה אפשר לומר דלכתחילה עדיף לשחוט למטה דאז מתקיים קרא דושחט אותו על ירך המזבח. אמנם יש לומר דדין על ירך הוא דוקא כששחט למטה, אבל הואיל ויש דין מיוחד שיכול לשחוט בראש המזבח אף לכתחילה, הרי דגילתה התורה דלא בעינן על ירך כששחט למעלה, ואין עדיפות לזה על זה.

ויש לדון מה גילתה התורה במה שמותר ויכול לשחוט בראש המזבח, האם הוא דין מיוחד בשחיטת קרבנות, או שגילתה התורה דלראש המזבח יש דין צפון, והנפקא מינה אם יכול אף לקבל הדם בראש המזבח, דהרי קבלה בעינן בצפון, האם הוא דין בשחיטה, וממילא קבלת הדם צריכה להיות למטה, או שנתיחדש דין צפון על ראש המזבח, וממילא אף הקבלה כשרה שם.

עוד יש לדון בדין צפון שהצריכה התורה לקדשי קדשים, האם הוא מחמת שצפון מקודש יותר, או שהוא קביעות מקום בעלמא, דייחודה התורה מקום לקדשי קדשים, אבל אינו מחמת מעלת הצפון. ונפקא מינה לנידון דידן, דאם הוא משום קדושה יתירה הרי פשוט דראש המזבח לא גרע מצפון [לאחר שגילתה התורה שיכול לשחוט שם], וממילא פשוט שיכול אף לקבל שם, דבכלל מאתים מנה, אבל אם אינו משום קדושה יתירה, רק ייחוד מקום, יש לומר דנתיחדש הייחוד לענין שחיטה ולא לענין קבלה.

ובאחרונים רצו לומר דבכל אופן קבלה כשירה בראש המזבח, דלא למדנו [לעיל מ"ה ע"א] לקבלה בצפון אלא מדין שחיטה בצפון, והואיל ושחיטה כשירה שם ממילא אף הקבלה כשירה שם.

ובתוספתא [קרבנות פרק ז' ה"א] איתא, רבי יוסי אומר מזבח כולו צפון שנאמר ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' רבי יוסי ברבי יהודה אומר מחצי המזבח ולצפון כצפון מחצי המזבח ולחוץ כדרום וכו'. ולפי נוסחא זו דילפינן ממה שאמרה התורה על ירך המזבח צפונה לפני ה', הרי דגילתה התורה דהמזבח כולו נחשב צפון, ולא הוזכרה

כאן זביחה כלל, ונפשטו השאלות דאכן דין המזבח כדין צפון לכל דבר. ואל תשיבני מלשון המשנה כאילו נשחטו בצפון דהוא באמת אינו צפון, דבודאי לא נחשב צפון מצד מיקומו אלא רק מצד ההלכה, ולכן נקט לשון כאילו.

ושאלה נוספת יש לשאול, מה דין השחיטה על הכבש, דאף דדין הכבש כדין המזבח, מכל מקום אם ננקוט לשון התורה שכתבה וזבחת עליו, דממנו ילפינן לשחוט בראש המזבח, הכבש בכלל זה, אמנם לשון המשנה בראש המזבח, משמע דוקא בראשו, דאם לא כן למה לא נקט לשון קדשי קדשים ששחטן על המזבח ותו לא. ומלשון הכתוב שנקטה הגמרא דזבחת עליו משמע דהוא בכל מקום במזבח הנקרא מזבח, אמנם לפי לשון הכתוב דנקטה התוספתא יש לדון בזה, אבל בפשטות יליף ממה שאמר הכתוב המזבח צפונה לפני ה', דהמזבח כולו צפון, ואם כן הכבש בכלל.

שיהא מחובר מאדמה, שלא יבנונו לא על גבי מחילות ולא על גבי כיפין.

וכן ברמב"ם [הלכות בית הבחירה פרק א' הלכה י"ג] המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים, וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי שיהיה מחובר באדמה שלא יבנוהו לא על גבי כיפין ולא על גבי מחילות, וזה שנאמר ואם מזבח אבנים מפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה. ע"כ.

ומלשון הדרשה וההלכה היה מקום לומר שהאיסור הוא לבנות על גבי כיפין, שאז לא יהיה מחובר בקרקע, אבל אם הוא מחובר בקרקע כשר אף שבעומק יש תחתיו כיפין. אמנם במחילות אי אפשר לומר כן, דמחילה היא תמיד בתוך הקרקע, אלא אם כן תאמר שהמחילה עוברת תחת המזבח ממש, והיחידוש הוא שפסול אף שמכל צידי המחילה המזבח מחובר לקרקע. אמנם מהסוגיא משמע להדיא דלא כן, דהרי הגמרא מחפשת אופן שישחוט תחת המזבח והמזבח לא יפסל, ואם כיפין או מחילות בעומק הקרקע אינן פוסלות המזבח היה לו להעמיד ששחט הקרבן במחילה הנמצאת בעומק תחת המזבח. וכן נקט המשנה למלך דפסול בכל אופן כנ"ל.

ביררו משם עצי תאינה יפים לסדר מערכה שניה של קטרת.

והנה המערכה הגדולה היתה מכמה סוגי עצים, כלשון הגמרא משנה בתמיד [כ"ט ע"ב] וכי כל העצים כשרים למערכה הן כל העצים כשרים, חוץ מן זית וגפן, אבל באלו היו רגילין במרביות של תאנה, ושל אגוז, ושל עץ שמן. רבי אליעזר מוסיף אף של מייש, ושל אלון, ושל דקל, ושל חרוב, ושל שקמה. שכל אלו הם עצים שמרבים אש, ובגמרא שם אמרו שצריך שיהיו חלקים שלא ירבו עשן. אמנם מכל העצים האלו שהיו בדיר העצים, לצורך המערכה השניה שהיא לצורך הקטרת הקטורת היו

לוקחים דוקא עצי תאנה, והיו בוררים עצי תאנים יפים, והטעם כתב המפרש במסכת תמיד, לפי שהיו צריכים עכשיו לגחלים ולישאם על המזבח הפנימי ולהקטיר שם קטרת היו בוררים יפים שיעשו גחלים טובים ולא אפר. והראב"ד כתב דהוא משום שהוא צורך פנים לכן היה צריך לברור יותר. והרא"ש כתב שם בפירושו דלקחו עצי תאנה דוקא משום שבם נתקן אדם הראשון, דהיינו דעשו להם חגורות מעצי תאנה.

דף נ"ט ע"א

היכן היה נותנו בין האולם ולמזבח משוך קימעה כלפי הדרום.

ובמסכת כלים [פרק א' משנה ט'] בין האולם ולמזבח מקודש ממנה, שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם. ההיכל מקודש ממנו, שאין נכנס לשם שלא רחויץ ידים ורגלים וכו'. משמע שבין האולם למזבח נכנסים מי שאינם רחויצי ידים ורגלים. אמנם בתוספתא שם [כלים בבא קמא פ"א ה"ו] איתא, נכנסין לבין האולם ולמזבח שלא רחויץ ידים ורגלים דברי ר"מ וחכ"א אין נכנסין. אמר ר"ש הצנוע לפני רבי אליעזר, אני נכנסתי לבין האולם ולמזבח שלא רחויץ ידים ורגלים אמר לו מי חביב אתה או כהן גדול היה שותק אמר לו בוש אתה לומר שכלבו של כהן גדול חביב הימך, אמר לו רבי אמרת, אמר לו אפילו כהן גדול פוצעין את מוחו בגזירין מה תעשה שלא מצאך בעל הפול. ע"כ. ודעת חכמים היא דעת רבי יוסי שם במשנה, אמר רבי יוסי, בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שזה להיכל, שאין בעלי מומין, ופרועי ראש, ושתוי יין, ושלא רחויץ ידים ורגלים נכנסין לשם, ופורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה. ע"כ. ואם כן קשה איך נכנסו לשם הכהנים לרחוץ ידיהם ורגליהם. ותירצו המפרשים במסכת תמיד דמה שאמרו שאינם נכנסים וכו' הוא ודאי דין דרבנן, ולא גזרו על הנכנסים לצורך קידוש ידים ורגלים, והראב"ד שם כתב תירוץ מחודש שהאיסור הוא על מי שלא רחץ ידיו מכלי סתם, שיש דין מיוחד שהנכנס בין האולם למזבח צריך לרחוץ ידיו מכלי, דרחיצה מן הכיור אינה אלא לצורך עבודה או לאחר שהטיל מים כמבואר במסכת יומא.

אמר רב מזבח שנפגם כל הקדשים שנשחטו שם פסולין וכו' ורבי יוחנן אמר אחד זה ואחד זה פסולין. במאי פליגי רב סבר בעלי חיים אינן נדחים, ורבי יוחנן סבר בעלי חיים נידחין.

ולחלכה ברמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק ג' הלכה כ"ב] מזבח שנפגם נפסלו כל הקדשים שהיו שם שחוטין במקדש שעדיין לא נזרק דמם, שהרי אין שם מזבח לזרוק עליו ונאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך כלומר תזבח והוא עומד בתקונו לא פגום. ע"כ. ועוד [הלכות מעשה

הקרבנות פרק ט"ו הלכה ד'] בהמת השותפין שהקדיש אחד מהן חצייה שלו וחזר ולקח חצייה האחר והקדישו הרי זה קדשה וקריבה, אף על פי שמתחילתה דחיה היתה כשהקדיש חציה אין הדחוי מעיקרו דחוי ואף על פי שהוא קדושת דמים הואיל והיא בעלי חיים אין בעלי חיים נדחים, והרי נראית כולה להקרבה לפיכך תקרב ועושה תמורה. ע"כ.

ומלשון הרמב"ם מובן שכל הקדשים שהיו כבר שחוטים בשעת הפגימה נפסלו, ולא שנשחטו לאחר הפגימה. אמנם רש"י בפירוש דברי רבי יוחנן כתב, אחד זה ואחד זה, בין שנשחטו בשעת פגימתן בין שנשחטו אחר תיקונו פסולין כל הקדשים שהיו קדושין באותה שעה לפי שנראו ונדחו וקסבר בעלי חיים נדחין כשחוטין. ע"כ. משמע שמדובר שנשחטו לאחר שנפגם, ולפי זה יש לומר שיש כאן שתי הלכות נפרדות, כששוחט בשעת הפגימה, דאז יש דין מיוחד דבעינן שחיטה בשעה שהמזבח שלם, והוא פסול אף שהוא דחוי מעיקרא, אבל זבחים שנזבחו קודם הפגימה פשיטא שפסולים, כיון שנראו ונדחו, ורבי יוחנן סובר שדין דיחוי יהיה אף אם לא נשחטו ורק הוקדשו, כיון שבעלי חיים נדחים, ולפי זה לרבי יוחנן אם יקדיש בהמה בשעה שהמזבח פגום לא תפסל כיון דחוי דחוי מעיקרא, אבל אם ישחט אז יתכן שתפסל מדין שחיטה פסולה, כיון דבעינן מזבח שלם בשעת השחיטה.

ובאמת הרמב"ם לא הזכיר בדבריו פסול דיחוי, אלא כתב שהרי אין שם מזבח לזרוק עליו ונאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך כלומר תזבח והוא עומד בתקונו לא פגום, אבל בהכרח לבאר שהוא מחמת דיחוי, כי מה הטעם לפסול בכהאי גוונא אם לא מחמת דיחוי. וכן נקט גם השפת אמת. ולפי זה הוא תימה, מה בעינן קרא לפסול, הרי הוא דין פשוט, דקיימא לן דנראה ונדחה נפסל, ומה צריך כאן דרשה מיוחדת, דכאן הוי נראה ונפסל מחמת שאינו ראוי לזריקה.

ובאחרונים ייסדו שהוא דין מיוחד מחמת שאינו ראוי אז לשחוט, דאם הוא רק מחמת שלא ראוי אז לזרוק את הדם לא מקרי דחוי, דדיחוי נקרא שאינו ראוי אז להקרבה, אבל אם הוא מחמת דבר צדדי, דכרגע אי אפשר לזרוק את הדם, לא מקרי פסול בעצם הקרבן, ולכן צריך להגיע לקרא, דמזבח פגום אינו ראוי להקרבה והוי פסול בעצם הקרבן, ולכן הוי דיחוי. אמנם אכתי יש לדקדק בדברי הרמב"ם דאולי אם שחט אז בזמן הפגימה הוי דחוי מעיקרא וכשר, וצ"ע.

ובעצם לשון הרמב"ם שהרי אין שם מזבח לזרוק עליו ונאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך כלומר תזבח והוא עומד בתקונו לא פגום יש לדקדק דמשמע שהוא שני טעמים, האחד שאין מזבח לזרוק עליו, והשני מכח קרא דזבחת עליו, והוא נפקא מינה

אמר רבי אלעזר מזבח שנפגם אין אוכלים בנינו שירי מנחה, שנאמר ואכלוה מצות אצל המזבח וכו'.

וברמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק ג' הכ"ה], וכן אין אוכלין קדשים והמזבח פגום, שנאמר ואכלוה מצות אצל המזבח, והוא הדין לקדשים קלים שאין אוכלין אותן בירושלים והמזבח פגום עד שיבנה. ע"כ. משמע דלא נפסלו הקדשים, אלא בעינן שיהיה מזבח בשעת האכילה, וכל עוד אין מזבח אינו יכול לאכול, וכשיבנה יוכל להמשיך ולאכול, דלא שייך בזה דיחוי. וכן הוא להדיא בתוספות [בבא מציעא נ"ג ע"ב סוד"ה לא], שכתבו דהא דאמרינן בפרק קדשי קדשים כשהיה מזבח שלם ונפגם ונבנה אין חוזרין ונראין, דוקא זבחים שעושין מהם עבודות אבל מעשר או בשר זבח לאחר העבודה או שירי מנחה חוזרין ונראין.

דף ס' ע"ב

כי סליק רבין אמרה לשמעתא קמיה דרבי ירמיה, אמר בבבלי טפשי, אמטול דיתבי בארעא חשוכא אמרי שמעתא דמחשכא וכו'. לא שמיע להו הא דתניא בשעת סילוק מסעות קדשים נפסלין, וזבים ומצורעים משתלחים חוץ למחיצה, ותניא אידך בשני מקומות קדשים נאכלים מאי לאו הא בקדשי קדשים, הא בקדשים קלים.

כשנעיינן נראה דכל המשא ומתן כאן הוא מדרש פליאה, דרש"י ביאר דאמרו לשמעתא וכו' היינו דמנין שאין אוכלים קדשים קלים בזמן שהמזבח פגום, והביא מרבי ישמעאל דמקישם בשר לדם, ורבי ירמיה לא הביא רק שיש תנא שסובר כן, ולא הביא לזה מקור, ומה עוול מצא בבבלי עד שזכו להקרא על ידו בבבלי טפשי, ומה חשוך בשמועתם שהביאו ברייתא מפורשת כראיה.

ועיינן בשיטה מקובצת, ולדבריו הכל אתי שפיר, דלגמרא היה פשוט שקדשים קלים אינם נאכלים בזמן שהמזבח פגום, רק שאלה הגמרא מנלן, ואביי הביא ראיה דקדשים קלים אינם נאכלים מכח היקשא דבשר לדם בבכור, והוא הדין בכל הקדשים הקלים, ועל זה אמר רבי ירמיה דהואיל והיא ברייתא מפורשת שהיתה ידועה גם לבבלי, וממנה מוכח להדיא שקדשים קלים כן נאכלים אף בשעה שאין מזבח, אם כן ההנחה הראשונה שלא אוכלים קדשים קלים כשאין מזבח אינה נכונה, וזו טפשותם שלא ידעו לדייק כנ"ל, ולפי טעותם הביאו ראיה מבכור, והוא דאמרי שמעתא מחשכן לפי שאין ראיה מבכור לשאר קדשים קלים, דלא הקישו הכתוב לגלות רק לענין מעשר שני ולא לשאר קדשים קלים.

בשני מקומות קדשים נאכלים מאי לאו הא בקדשי קדשים, הא בקדשים קלים.

לשני המצבים הנ"ל, דלשחטים קודם פגימה הפסול הוא מחמת שאינו ראוי לזריקה והוי דחוי [דלא כאחרונים הנ"ל], ולנשחטים בשעת הפגימה הוא מחמת שנשחט בשעה שהמזבח פגום, ודייק המקדש דוד דלפי זה מליקת עוף בשעה שהמזבח פגום אינה פוסלת, דמכח זביחה בשעת הפגימה אין פסול הואיל ואין זו זביחה, ומצד הדיחוי הוי דיחוי מעיקרא. אמנם קשה דהרמב"ם לא הזכיר בדבריו דיחוי כלל, וצ"ע.

דף ס' ע"א

אמר רבא מודה רבי יהודה בדמים.

ובתוספות תמחו מה היתה ההוה אמינא בזה, דהלא בעינן קרן וריבוע ויסוד וכו', כדאיתא לקמן [ס"ב ע"א]. אמנם לקמן מדובר בדין המזבח עצמו, מתי הוא כשר ומתי הוא פסול, ולא מדובר לענין דין מתן דמים. וצריך לומר דכוונתו דהואיל ואין ברצפה כנ"ל הרי אין לה דין מזבח לענין מתן דמים, אך לפי זה גם להקטיר לא יוכל הואיל ואין לו דין מזבח כנ"ל.

ובעצם החילוק בין דמים להקטרה יש שרצו לומר דשלמה המלך קידש את הרצפה רק לענין הקטרת אימורים וכו' ולא לענין מתן דמים, כי רק לזה הוצרכו. אמנם סברא זו קשה, דהרי גם להקטרה בעינן מזבח, וכי יש מזבח למחצה. ורש"י לעיל [נ"ט ע"א] כתב דמודה רבי יהודה דלענין דמים בעינן מזבח, ולא ביאר כוונתו.

ובעצם קושיית התוספות יש לבאר בפשיטות, דודאי יש הלכות במזבח דבעינן קרן וריבוע וכו' והם לעיכובא, ולכן כשנפגמה קרן המזבח לא יכלו להקטיר עליו ולזרוק עליו דמים, אמנם חלוק דין מתן דמים מהקטרת אימורים, דבמתן דמים קבעה התורה מקום מסוים על המזבח, דבכל הקדשים חוץ מחטאת בעינן קיר המזח שיש תחתיו יסוד, ובחטאת בעינן דוקא קרן, אבל לענין הקטרת אימורים אין לנו מקום מסוים, ויכול להקטיר בכל מקום במזבח, ואף על הסובב והכבש, כל שהוא קדוש בקדושת מזבח.

והנה כמו שאפשר להקטיר בכל מקום במזבח אף אם אינו במקום המערכה בין הקרנות, כמו כן לדעת רבי יהודה אפשר להקטיר על הרצפה, דודאי לא קידש שלמה המלך את הרצפה להיות במקום המזבח, וברור שאם יפגם המזבח אי אפשר להקטיר אף על הרצפה, דמה שעשה שלמה המלך בקידושו הוא שהמזבח ממשיך למעשה אף על הרצפה, והיות שיש מזבח כשר יכול להקטיר על הרצפה והרי הוא כמקטיר על גבי הכבש או הסובב, אמנם לא יועיל זה לענין מתן דמים דבעינן דוקא קיר ויסוד, ולכן מודה רבי יהודה בדמים, והכל אתי שפיר.

לשיטת רש"י פסול קדשי הקדשים לאכילה הוא מחמת חסרון המזבח, דאין המזבח במקומו, ולא משום פסול יוצא, דאף שכבר אין קלעים מכל מקום אין פסול יוצא, דאמרי לקמן [ס"א ע"ב] מהו דתימא איפסיל להו ביוצא, קא משמע לן ואימא הכי נמי אמר קרא ונסע אהל מועד, אף על פי שנסע אהל מועד הוא. ותוספות נחלקו עליו דודאי יש פסול יוצא אם אין קלעים, רק כאן מדובר שיש עדיין קלעים רק המזבח כבר אינו במקומו, והוכיח כן מהגמרא במנחות דאיתא שם דבשעת מסעות נפסל לחם הפנים וכו', דהיינו דליכא מחנה שכינה.

ובעצם סברת רש"י ותוספות האם פסול יוצא תלוי בקלעים או די במה שעדיין שם אהל מועד עליו, יש לומר דיש לחקור מה עיקר פסול יוצא, האם הפסול הוא במה שיצא חוץ למחיצתו שנקבעה לו, וזה ילפינן מבשר בשדה וכו', או שלאחר שהתקדש בקדושתו צריך הוא להיות במקום קדוש לפי ערכו, ואם יוצא למקום שקדושתו פחותה חל עליו פסול. והנה פסול יוצא חוץ למחיצתו שייך אך ורק בזמן שקיימות מחיצות, אבל אם אין מחיצות לא שייך לומר בו שיצא חוץ למחיצתו, אך מכל מקום צריך שיהיה במקום קדוש הראוי לו, וזו שיטת רש"י, דבשעת סילוק מסעות בטלה המחיצה, ולא שייך לומר שיצא חוץ למחיצתו, ומצד הסברא שאינו במקום הראוי לו אמרינן דאף על פי שנסע אהל מועד הוא. אולם לדעת התוספות הכל תלוי במציאות המחיצה, וכל שאין מחיצה הוי פסול יוצא. ויתבאר עוד אי"ה במסכת מנחות [צ"ה ע"א].

דף ס"א ע"א

איבעית אימא הא והא בקדשי קדשים, ומאי בשני מקומות קודם שיעמידו ליום את המשכן וכו'.

וכתב רש"י, ואי בששינו את הסדר מוקמת לה היכי שחטי קרבנות קודם שיעמידו משכן, הא אמר באיזהו מקומן בשלמים ששחטן קודם שיעמידו ליום כו' פסולין, ואי גרסת לה מוקי לה בששינו את הסדר וההוא דאיזהו מקומן שלמים דוקא קאמר משום דכתיב בהו (ויקרא ג) ושחטו פתח אהל מועד ולא יליף שאר קדשים מיניהו. ע"כ. ובאמת הרמב"ם [הלכות מעשה הקרבנות פרק ה' הלכה ה'] כתב, שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולין שנאמר פתח אהל מועד בזמן שפתחו, אפילו היו דלתותיו מוגפות הרי זה כנעול, אבל הפרוכת שעליו אינה פוסלת. ע"כ. ומה שכתב שהפרוכת אינה פוסלת הוא מהסוגיא שם [נ"ה ע"ב]. במערבא מתני הכי אמר רב יעקב בר אחא אמר רב אשי שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולים; ובמשכן, קודם שיעמידו ליום את המשכן ולאחר שיפרקו ליום את המשכן פסולים. פשיטא, מוגף כנעול דמי, וילון מאי א"ר זירא. הוא עצמו אין נעשה אלא כפתח פתוח.

ובאמת כך מדוקדק מהסוגיא שם, דהביאו שם שלש מימרות בענין זה ובכולם לא הזכירו רק שלמים, ויתירה מזו, דהיה לו לומר מתחילה קדשים שנשחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולים, ומה לו להזכיר שלמים כלל. אמם הקשו התוספות דאיתא להדיא בתמיד [ל' ע"ב] לא היה שוחט השוחט עד ששומע שער גדול שנפתח. אמנם אין זו קושיא, דיש לומר דלא הוי אלא למצוה בעלמא, וכן כתבו הראשונים [עיין ברישב"א עירובין ב' ע"א ד"ה שלמים], או שכך הוא סדר התמיד, וכדאיתא הכי להדיא ברמב"ם [הלכות תמידין ומוספין פרק ו' הלכה א'], סדר עבודות התמידות בכל יום כך הוא, סמוך לעלות השחר יבוא הממונה שעל הפייסות ויקיש על העזרה ופותחין לו, ומבלשין את כל העזרה, ומעמידין עושי חביתין לעשות החביתין, וכל הכהנים ששם כבר טבלו קודם שיבוא הממונה ולבשו בגדי כהונה, ויבואו ויעמדו בלשכת הגזית, ויפיסו פייס ראשון ושני ויזכה כל אחד במלאכתו כמו שביארנו, ומתחיל זה שזכה בתרומת הדשן ותורם על הסדר שאמרנו, ואחר כך מסדר מערכה גדולה, ואחר כך מסדר מערכה שנייה ואחר כך מעלה שני גזרי עצים ומניחין על מערכה גדולה להרבות האש, ואחר כך נכנסין ללשכת הכלים ומוציאין כל כלי השרת הצריכין להן כל היום, ומשקין את התמיד מים וזה שזכה בשחיטתו מושכו לבית המטבחים, והולכין אחריו הכהנים שזכו להעלות האיברים ושוהין שם עד שפותחין שער ההיכל הגדול, ובשעת פתיחת השער שוחטין את התמיד וכו'.

והנצי"ב בהעמק דבר [ויקרא ג' ב'] כתב, דלא קשה מידי משחיטת התמיד, דהתם הוא משום כדי להסמיך זריקה לשחיטה וזריקה ודאי מעכב פתח אהל מועד. משא"כ במשכן שהיה רק פרוכת המסך והיה אפשר לעשות הפתיחה בין שחיטה לזריקה. וגם בבהמ"ק כשר אם לא נפתח פתח ההיכל בשעת שחיטה. עיין שם בדבריו שכתב ליתן טעמא דקרא בזה.

דף ס"א ע"ב

אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחשת אלא בימי שלמה.

וברש"י, לא נסתלקה, שבשעת המסעות כופין עליו פסכת ומניחין אותה במקומה. ע"כ. משמע שהיתה על גבי המזבח, ולפי זה היה גג למזבח והאדמה היתה רק מילוי מבפנים. ובפירושו על התורה כתב גם כן [שמות כ', כ"א] מזבח אדמה, מחובר באדמה שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כיפים. ד"א שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתו. אמנם לקמן [ל' ג'] כתב, את גגו, זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם. ע"כ. ואם כן איך אמרו שלא נסתלקה. וכתב כאן בשיטה מקובצת שבמסעות היתה האש מונחת על השפה, והיו כופין עליה פסכת, ומיושבים לפי זה דברי רש"י.

או שראו אפרו של יצחק, שכך ידעו את מקומו, אבל מה שייך לומר שעל ידי ריח ידעו את מידותיו.

ויש לומר ששני דברים היו צריכים לדעת כשעלו מן הגולה, האחד את מקומו המדויק של המזבח, והשני את מידותיו, שפשוט שאף על פי שאמרו לעיל שמידות המזבח היו לפי הצורך, מכל מקום בודאי טעם פנימי להם, וזה מה שכתב הרמב"ם שגם מזבח העתיד יהיה של ל"ב אמה, ותהיה אז אש מן השמים ולא יצטרכו כל כך הרבה, ואף על פי כן אלו מידותיו מטעמים שיסודותם בסתרי החכמה, ובודאי שיש דרשה גם על פי נגלה כמו שהביאה הגמרא שמידות המזבח עד שישים אמה, דלא בשמים היא, אך לא ידעו מידות המזבח של בית שני כמה הם, דבודאי לפי סדרי וסתרי הנהגת הבורא השתנו מידות המזבח, שבמדבר היה חמש על חמש ומקום המערכה אמה על אמה, ובבית ראשון עשרים וארבע על עשרים וארבע ובבית שני ולעתיד לבא ל"ב אמה על ל"ב אמה. ואת זה לא ידעו, וראו בגילוי מן השמים מה מידות המזבח החדש, וזה יכלו לדעת גם על ידי ריח, דזהו גילוי שמיימי רוחני, ולמאן דאמר שהיו נביאים היה זה גילוי על פי נבואה, ולא שייך בזה לא בשמים היא דמדין ידעו שאפשר להוסיף עד שישים, רק לא ידעו מה רצון הבורא בכך, והוא כמו שאמרו בבית ראשון דהכל בכתב מאת ה', ואתי הכל שפיר.

רבי אומר זה כיור, רבי יוסי ברבי יהודה אומר זה הסובב.

ובאחרונים תמחו על הרמב"ם שלא הזכיר לא סובב ולא כיור בדברים המעכבים במזבח, עיין בדבריהם מה שתירצו. קרי עליהו בני קטורה.

כתב הקרן אורה, ונראה לכיוון דבריהם ז"ל על פי דברי המדרש הנעלם (עיין זוהר ח"ג רט"ז ע"ב) כי שם אברהם יכונה על כח הנשמה ודעת ושכל האמת, ועיקר תולדותו הוא דעת תורה ומצותיה באמת לאמיתו, והתולדות אשר אינם על דרך הזה לא יקרא שם השכל האמיתי עליהם, וע"ז נאמר כי ביצחק יקרא לך זרע. אבל התולדות האחרות שילחם מעל יצחק, על כן כל מי שיולד בדעתו ושכלו ענין חוץ לקו האמת יכונה עליהם שם בני קטורה, כאשר הם לא היו תולדות אברהם העיקרים כן הם תולדות אלו כיוצא בהם, ולא יקרא עליהם שם הדעת השלימה, על כן לא ידעו מאי קאמר רב יוסף, וכן איתא בב"ר (צ"א, ט) כאשר אמרו תלמידי רבי טרפון לפניו דבר שאין מתקבל אמר להם לא ירד בני עמכם, כי אין זה תולדות בעלי דעה השלימה לדבר דבר שלא בדעת, אפילו בד"ת. וע"ז מייתי הש"ס עובדא דבני אחתיה דרבי טרפון דהוי יתבי קמיה ולא אמרי מידי, והוא נגד טבע בעלי דעת אשר לא יפסוק כח שכלם להוליד השכלות אמיתות בתורה ומצות, ופיהם יפתח כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, וכשיפסק המעין הזה מאיש משכיל הוא על אחד משני

בשלמא בית מינכרא צורתו, אלא מזבח מנא ידעי וכו' שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית. במתניתא תנא, ר"א בן יעקב אומר שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח וכו'.

ומדוע היו צריכים לעדות נביאים על הדבר הזה, מאי שנא ממידות הבית שידעו לפי יסודותיו, ויבואר לפי מה שכתב הרמב"ם [הלכות בית הבחירה פרק ב' הלכה א'] המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר זה מזבח לעולה לישראל, ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר ולך לך אל ארץ המוריה ונאמר בדברי הימים ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארגן היבוס.

[הלכה ב'] ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא.

[הלכה ג'] מדות המזבח מכוונות הרבה וצורתו ידועה איש מאיש, ומזבח שבנו בני הגולה כעין מזבח שעתידי להבנות עשוהו ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה.

[הלכה ד'] ושלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד העיד להן על מקום המזבח, ואחד העיד להן על מידותיו, ואחד העיד להן שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית.

[הלכה ה'] מזבח שעשה משה ושעשה שלמה ושעשו בני הגולה ושעתידי להעשות כולן עשר אמות גובה כל אחד מהן, וזה הכתוב בתורה ושלש אמות קומתו מקום המערכה בלבד, ומזבח שעשו בני הגולה וכן העתיד להבנות מדת ארכו ורחבו ל"ב אמות על ל"ב אמות.

ויש לומר דלפי דמידות המזבח מכוונות ביותר לכן היה צריך עדות שלא תהיה שום טעות במקומו, מה שאין כן בכתלי הבית שהרי מקריבין אף על פי שאין בית. אמנם לפי זה צריך ביאור במה שאמרו אמר רבי אלעזר ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו. ורבי יצחק נפחא אמר אפרו של יצחק ראו שמונה באותו מקום. ורבי שמואל בר נחמני אמר מכל הבית כולו הריחו ריח קטרת, משם הריחו ריח אברים. ע"כ. דתינה שראו מזבח של מעלה שהוא מכוון כנגד מזבח של מטה,

אופנים, או שנתן עיני שכלו בהשכלה זרה אשר מצאה חן בעיניו, או גם אם ישוטט תולדות דעתו ושכלו בעניני התורה אך לא לאמיתה, על כן יסגר פי המדבר להוציא לפני רבן רבי טרפון דבר שאינו ברור, וזש"א להם ויוסף כו' ויקח אשה ושמה יוחני, ירמוז להם אולי נטה רעיונות שכלם בדברים זרים אשר מצאו חן, כאשר יש הלצות רבות אשר ימצאו חן לשקר, ואין בהם חפץ, השיבו לו קטורה כתיב, באו להצטדק כי לא נתנו עיניהם בזרות כ"א בעניני התורה, אך לא לאמיתה, קרי עליהו בני קטורה, כי גם זה אינו מבני הדעת השלימה, והבן.

אמנם בבניהו בן יהודע כתב להמליץ טוב במימרא זו, דיש לפרש שהם לא נתכונו לגנות אלא נתכונו לכבוד, וגם הוא השיב להם תשובה שכיבד אותם בה, והוא דאמרו רז"ל קטורה זו הגר ולמה נקרא שמה קטורה שנאים מעשיה כקטורת, ופירשו המקובלים דאחר שהולידה את ישמעאל נתקנה ונתמתקה לכן אמרו ז"ל דנאים מעשיה כקטורת, נמצא לפי דרשת רז"ל שם קטורה אינו שם העצם שלה כי שם העצם הוא הגר, והכתוב כינה לה שם זה דקטורה לדרשה על השבח שלה, ולכן בני אחותו בשמעם שקרה לה שם יוחני, אמרו לו יפה כונת לעשות לה כינוי אחר חדש של יוחני שהוא לשון חן וחינה, כי גם הכתוב כינה לה שם חדש לשבח מלבד שם העצם העקרי שלה, לקרותה קטורה לשבח לומר שנאים מעשיה כקטורת, ואם כן כינויים של יוחני וקטורה ענין אחד שהם כנויים של שבח, ועל כן אחר שראה שהם כווננו לדעתו בחשבם שכינה אותה בשם זה לשבח אז גם קרא עליהם בלשון מליצה בני קטורה לשבח, והיינו כי הבנים דומין לאחי אמם, וכאשר ראה חכמים שכווננו לדעתו קרא עליהם בני קטורה, פירוש בנים של אחותי שהיא קטורה בי, דלכך השגתם לדעת כונתי במה שכיניתי שם יוחני להגר שהוא לשבח כעין מה שכינה לה הכתוב שם קטורה לשבח.

דף ס"ב ע"ב

גזירין שעשה משה, אורכן אמה ורוחבן אמה ועוביין כמחק גודש סאה.

וכתב רש"י, אמה ארכו ואמה רחבו, כמידת מקום המערכה. באמה גדומה קצרה שלא יצאו חוץ למערכה ויעכבו הכהנים מלהקיף. ע"כ. ולפי זה במזח גדול יכול להביא גדולים יותר. אמנם כתב הרמב"ם [הלכות איסורי מזבח פרק ז' הלכה ג'] כל העצים החדשים כשרים למערכה, ולא היו מביאין משל זית ולא משל גפן משום ישוב ארץ

ישראל וכו', והגזירין שעשה משה אמה אורכן ואמה רחבן ועביין כמחק גדיש של סאה וכמותן עושין לדורות. ע"כ. משמע דהוא הלכה לדורות, אמנם מלשון שעשה משה וכמותן עושין וכו' משמע שכך הוא המנהג ואינה הלכה, וכך כתב רבינו הגרי"ז. ויבואר עוד אי"ה במסכת מנחות [ק"ז ע"ב].

שאל רבי שמעון בן יוסי בן לקוניא את רבי יוסי, אומר היה ר"ש בן יוחי אויר יש בין כבש למזבח.

מבואר בכמה מקומות שרבי יוסי בן לקוניא היה חותנו של רבי אלעזר ברבי שמעון, וממילא היה בקי בדברי רבי שמעון בר יוחאי מחותנו. וברמב"ם [הלכות בית הבחירה פרק ב' הלכה י"ג], וכבש היה בנוי לדרומו של מזבח, ארכו שלשים ושתים אמה על רוחב ט"ז אמה והיה אוכל בארץ שלשים אמה מצד המזבח, ופורח ממנה אמה על היסוד ואמה על הסובב, ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האיברים למזבח בזריקה, וגובה הכבש תשע אמות פחות שתות עד כנגד המערכה.

וכתב [הלכות מעשה הקרבנות פרק ו' הלכה ד'], כשמנתח איברי העולה מוליכין את כל הנתחים לכבש ומולחין אותם שם, ואחר כך מעלין כל האיברים לראש המזבח, ומסיר גיד הנשה בראש המזבח ומשליכו על גבי הדשן שבאמצע המזבח, וזורק כל האיברים על האש שנאמר הבשר והדם, בשם שהדם בזריקה כך כל הבשר בזריקה, ואחר שזורקן חוזר ועורך אותן על האש שנאמר וערך הכהן אותם, ואיברים שצלאן ואחר כך העלין למזבח אין בהם משום ריח ניחוח. ע"כ.

הרי דכתב הרמב"ם דלא היה עומד על הכבש כשזורק אלא מעלין לראש המזבח, ולא כרש"י שכתב שהיה עומד על הכבש, וכך לכאורה מבואר בגמרא שנלמד מדם, דאויר קרקע מפסיקו.

ורבינו הגרי"ז כתב שיש כאן שתי הלכות, דמה שצריך להיות אויר כנ"ל הוא הלכה בבנין המזבח, ולענין זריקה מתקיים אף בראש המזבח ולכך כתב הרמב"ם את הדין דבעינן אויר בהלכות בית הבחירה. ויבואר עוד לקמן אי"ה [בדף פ"ז ע"ב].

אמר רב יהודה שני כבשים קטנים יוצאין מן הכבש, שבהן פונים ליסוד ולסובב, ומובדלין מן המזבח מלא נימא.

ולקמן [ס"ד ע"א] מבואר דלדעת תוספות היה כבש שיורד לכבש ההולך ליסוד, ויבואר יותר שם אי"ה.